

Др. Микола Андрусак

Завваги про шляхту

П. Й. З. рецензент моєї брошури *Звідки взялася шляхта на наших землях?* (станіславівський *Злати Шляк* I 1938 зш. 1 ст. 73-4) — твердить, що в моїй брошурі „всупереч тому, що загально подають українці, мусить (автор) хоч-не-хоч ствердити, що значна частина, хоча на його думку менша, загонової шляхти всеж таки була походження... польського“. На ділі я згідно з дослідями М. Грушевського, В. Лозітського й П. Домбковського, стверджую перевагу автохтонів серед галицької шляхти. Серед решти були тільки в малій мірі поляки, переважалиж німці, чехи і угри (серед яких можна дошукуватися закарпатських українців, словаків і волохів). Слід додати, що твердженням Й. З. перечатъ „ревіндикатори“ у *Веку Новому* (9 XI 1938) і прессервісу „Комітету до справ шляхти загородовей на сходзе Польскі“ (ч. 50, диви *Діло* 12 XI 1938 ч. 251). Там поважно написано, що моя брошура „має доказати руське походження“ ходачкової шляхти в Галичині.

Але чим обосновує *Век Нови* польське походження галицької дрібної шляхти? В *Історичних і суспільних студіях* проф. Буяка¹⁾ (стор. 64-5) читаємо про українську (з Волині) й польську (з Мазовша) кольонізацію ятвязького Підляшша в XIII ст. Не місце тут провірювати джерела, на яких опирає польський історик своє твердження про мазовецьку кольонізацію Підляшша, де сиділи тоді галицько-волинські князі. Для нас важні два речення Буяка, які в нього позичив *Век Нови*. Буяк пише про Підляшша: „Притім заходить та важна ріжниця, що руську кольонізацію веде в своєму інтересі князь, підчас коли польська кольонізація є ділом вільної людности, яку тільки дещо попирає княжа влада. Тому то руське осадництво є осадництвом підданого селянства, підчас коли польське осадництво є осадництвом дрібної шляхти“.

Те твердження Буяка, що не знаходить підтримки в історичних джерелах, відносить *Век Нови* до території Галичини. „Слід підкреслити, — читаємо у *В. Н.*, — що руський осадник — се був підданий, селянин, а польське осадництво — се головне осадництво людей вільних, дрібної шляхти“ (підкреслення *В. Н.*). Сим хоче *Век Нови* вмовити в своїх читачів, немовби вже за галицьких князів поселялася в Галичині польська „вільна, дрібна шляхта“.

Але сьому твердженню перечить дальше стаття *Веку Нового*. Читаємо в ній, що „польська шляхта... відіпхнена „великими панами“ схлопіла (підкреслення *В. Н.*) й улягла рутенізації“...

¹⁾ F. Bujak — *Studia historyczne i społeczne* Lw. 1924.

Подрібно розводяться над питанням т. зв. загомової шляхти м-р Александер Дигнас. В супереч моїй брошурі „Звідки взялася шляхта на наших землях?“ старався він доказати (в *Дзєнніку Польскім* 1938 р. ч.ч. 331-4 і 338-41) польське походження дрібної шляхти на землях, заселених українським елементом. У моїй статті про розмежування східних і західних славян на тих землях у середньвіччі (*Ноловек* ч. 1(3) літературно-науковий додаток до *Нового Сєла* ч. 2 з 1939 р.) я виказав, що м-р Дигнас поминув ті польські історичні джерела й висновки дослідів польських учених, які суперечать його твердженням, а рівнож і твердженням д-ра Конечного і проф. д-ра Буяка — про стан Галичини перед 981 р. Тут наведу його „толковання“ історії нашого боярства й шляхти в пізніших часах.

За Буяком повторює Дигнас, що галицькі бояри в XIII ст. (за князів) мали такі польські імена як: Колодислав, Мирослав, Жирослав, Зислав, Дорослав й інші, тимчасом се не виключно польські, лише взагалі славянські імена. З них тільки перше прийнялося тепер здебільше серед поляків, друге здебільше серед українців, а інших не вживають тепер ні одні, ні другі. Для противаги я мігби вказати на те, що в п'ятівській добі були у Польщі вельможі з іменем Прокопа, — з іменем, що тепер поширене поміж українцями; є згадки в документах, що в дружинах польських князів П'ятів українці займали визначні становища, підчас коли в історичних джерелах нема потвердження того, що пишуть Буяк і Дигнас, — щоб галицькі бояри, чи навіть селяни були поляками вже в ті давні часи.

Буяк говорить про „безогляду колонізаційну політику руських князів, що вводили місцеву людність на схід, а спроваджували руську або кочовничу, яка пізніше рушилася“. Чиж могли галицькі князі виганяти власне населення на схід, на степи, що до них не належали, й спроваджувати звідтіля чуже населення? Хай проф. Буяк викаже джерело, звідки він засягнув таких інформацій. Вище сам Дигнас написав, що „поняття польської народности повстало щойно наприкінці XIII ст., поширюючись у XIV“. Пізніше він забув про те; забув, що не тільки галицькі бояри ворохобилися проти своїх князів, але й краківські єпископи й вельможі проти польських князів, (у 1311-12 р.р. еп. Муската й війт Альберт проти Володислава Локтика), промовчув факт отроєння князя Болеслава-Юрія II з його протегування чужинців. Він пише, що галицькі бояри в 1341 р.(?) осаджують на стало на своїм престолі польського князя, П'єста з мазовецької лінії, Болеслава Юрія“. Се — на його думку — свідчить, що „шляхта в тому часі була польська (крім т. зв. княжої дружини, що прибула із Задніпря); що початково польською, хоч православною була також сільська людність і щойно в половині XIII в., в часі татарських нападів сильна еміграція гнобленого монголами хлопського еле-

менту зрушила обговорювану землю, й одночасно створила т. зв. тепер Закарпатську Русь". Перекручування історичних подій Дигнасом разяче. Адже за галицьких князів не було шляхти, тільки бояри, ніяка княжа дружина до Галича зза Дніпра не прибувала, і в Галичині і на Закарпатті українське населення зявилося ще в II ст. по Хр. Мазовецького князя Болеслава Тройденовича покликали галицькі бояри як сестрінка останніх своїх князів Андрія і Льва II (около 1324 р. а не як пише Буяк 1314, а Дигнас 1341), Болеслав прийняв православ'є і імя Юрія й вів протипольську політику в союзі з хрестоносцями й татарами; проти нього виправлялися в 1325 р. — польський король Володислав Локтик й угорський король Карло Роберт. Слід додати, що польська історичка Ева Малечинська виказує, що в 1324-28 р.р. мазовецькі князі борються з польським королем Володиславом Локтиком, який змагань обіднати Польщу. А проф. Буяк, не знаючи політичної історії Польщі, пише, що Болеслав-Юрій II опирався об Польщу.

Для Дигнаса є ревеляцією відшукання української закарпатської шляхти. Він пише, що — як йому відомо — нема до сьогодні на Закарпатті української шляхти, звідкиж могла вона там взятися перед 500 роками?

Як бачимо, Дигнас є таким істориком, що дивиться на минуле очима тепершности. Коли він так підходить до історії, то чому не поставить собі питання, звідки взялись в 1241 р. поляки під Лігніцею на Шлеську для оборони своєї землі перед татарами, коли сьогодні околиці Лігніци й простори на захід від неї заселені німцями? Дигнас нічого не знає, що від часів угорського короля Стефана I (998-1038) до часів Жигмонта Люксембурського (1382-1437) Закарпаття — „країна русинів" мало автономію; правила ним свої вельможі, що після короткої приналежности Закарпаття в 1280-1301 р.р. до галицької держави за Льва I Даниловича, не хотіли повертати під угорських королів і продовж 20 років під проводом наджупана Петра Петровича († 1321) боролися з мадярами. Др Богдан Барвінський в своїй праці про Конашевичів у перемиській землі в XV XVI ст наводить матеріяли, що виказують походження шляхецьких родів Устрицьких, Терлецьких, Стебницьких і Бережанських від зайшого з Закарпаття шляхтича Степана Янча з Унігова, хустського повіту.

Самі польські історики А. Прохаска й А. Чоловський, що займалися початками молдавського князівства, признають, що волохи, які сколонізували в половині XIV ст. територію колишньої галицької держави між Карпатами і Дністром, сиділи спершу в Мармарошині й Семигороді в суміш з тамошнім славянським населенням. До якої народної групи належало те славянське населення, говорить про се імя воеводи Богдана, під якого проводом відбулася еміграція на область над Прутом і його притоками; говорить про се й урядова мова молдавського князівства, розговірна мова

його князів і вельмож. Тимто ті шляхецькі роди, що поляки їх звикли називати „волооського походження“, були волосько-українського, якщо не зовсім українського походження. Ось для прикладу в збірці українських грамот, виданих Р. Розовом (Київ 1928), є грамота князя Володислава Опольського, що походив з шлеських Пястів і правив Галичиною за Людвика угорського, грамота — в українській мові з 1377 р.; князь надає Годле поле біля Бохуря (Бахура, березівського повіту) своєму слугі Ладомирові Волошинові за вірну службу й дозволяє йому „садити село у волоське право“. Прізвище „Волошин“ означає, що Ладомир зайшлий з Молдавії, званої в Польщі загально Волощиною. Одначе його славянське імя Ладомир вказує, що він був українцем, чи, коли вживемо тогочасної нашої народньої назви, русином. Взагалі в тому часі молдавські бояри й духовенство були або українського або волоського походження, під впливом української культури. Поселенців на волоському праві в Галичині ніхто не рушив чи українізував, вони залишалися такими, якими прийшли — русинами-українцями, аж доки деякі з них у XVII-XIX ст. з різних причин не спольщилися.

До сміху доводить останнє речення фейлетону Дигнаса, якому „здається, що г-р Андрусак має більше спільного з Мазовшам...“

Сутоукраїнське прізвище „Андрусак“ не має нічого спільного з Мазовшам, але польоністи можуть поважно застановлятися над тим, наскільки польського походження є слово „Дигнас“.

Наприкінці вважаю потрібним звернути увагу, що саме прізвища з окінченням „ський“, „цький“, не вирішує ще приналежності до шляхецької верстви. Ще з досить пізних, а тільки півтора століттям віддалених від нас часів, а саме з другої половини XVIII ст. маємо в актах приклади на те, як возьні, що походили з простолюддя, діставали прізвища на „цький“ і „ський“. Ось у крем'янецьких гродських актах з 1776 р. згадується возьний Семко з Чернилівки; від назви села, з якого походив, дістав він прізвище „Чернеловецький“. То знову в кам'янецьких гродських актах стрічаємо в 1780-86 рр возьного Якова Сіка (чи Сека); потім у 1789-92 рр. його сина Андрія прозваного вже „Сєковським“. Нрешті звертаю увагу на різниці між старою й теперішньою польською транскрипцією прізвищ. Ось прізвище „Глембоцький“ пишуть поляки тепер „Głęboski“, але ще в XVII ст. писали „Glemboczku“, при тому вияснюю, що „cz“ відповідало теперішньому польському „ć“ (змягченому, нашому „ць“). Сей приклад вказує, яка з теперішніх транскрипцій передає вірніше первісний вигляд прізвища.